

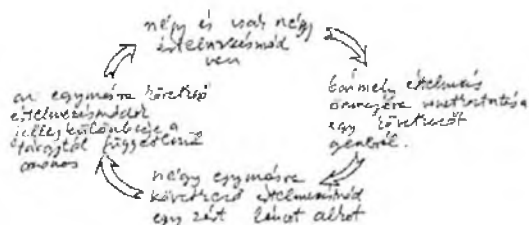
KÖSZEGHY ATTILA

HASONLÍTHATATLAN AZ ÉPÍTÉSZET- BEN – LOKALITÁSHIÁNY A FIZIKÁBAN

Elménk – mikrofolyamataival – kvantumfizikai értelemben sokrétűeszkerezrendszer, az ilyen rendszerek határozatlansági jegyeivel. E rendszer törvényei irányítják gondolkodásunkat, fogalomalkotásunkat

- Négy és csak négy módon tudjuk megfigyelni és értelmezni a jelenségeket
- Bármely megfigyelési-értelmezési eljárás önmagára történő kiterjesztése egy rákövetkező eljárást generál.
- Négy egymást követő eljárás egy zárt láncot alkot.
- A megfigyelési-értelmezési eljárások közötti jellegkülönbség a figyelés-értelmezés tárgyától függetlenül azonos.

A mai fizika keretében végső állandóként kezelt valószínűségi kategóriák (véletlen, valószínű, bizonytalan /hibás/) és a sajátosan fizikai kategória, a lokalitáshiány négyes együttese találó képet ad elménk (e fogalmakat is megformáló) négy értelmező útjáról.

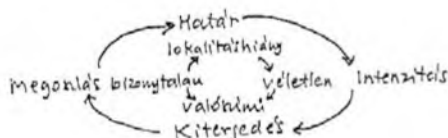

A határozatlansági jegyek a legáltalánosabb érvényű szemléletes minőség-kategóriák körében:

- az intenzitás az első figyelhető jellemző, megragadása nem követel határozott méretet, tagolást (ld. a teremtéstörténetek kezdetén a világosság), véletlen jellegű, nincs feltűnési helye, dimenziója kiszámíthatatlan;
- a kiterjedés csak különféle intenzitású jelenségek együttállásánál figyelhető. A csak véges számú mérhető mérhető részme-
retekben csak valószínű kiterjedés kalkulálható;
- a megoszlás adott kiterjedésen belül értelmezhető. A megoszlás-
elrendeződés: bizonyos minőség jelenléte számos helyen. Ahhoz, hogy e helyek szemléletesen összehasonlítható legyenek, számukat korlátoznunk kell. Az elvárt közelítő képnek a pontatlanság, hibásság szerves tartozéka lesz;

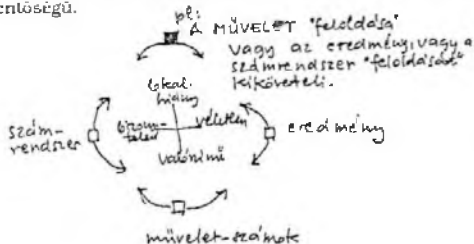

– a határ határozatlansága mint a fizikai lokalitáshiány. Eldönthetetlen, melyek a határ minimum-ismérvele. Ideális a folytonos, éles határ. De a szakadt is képcsa határként működni. Így vagy a folytonosság nem lényegi vonás, vagy a folytonos részekből összerakható. (Az átmenetes és éles határolás viszonyára vonatkozóan hasonlóak mondhatók el.

Értelmünk határozatlansági természetéről a legtisztább képet a matematika világa adja.

A mindennapi matematika elemi műveleteinek egyes fix tényezőit feloldva négy határozatlanság-arculat formálódik. A számrendszer, az eredmény és a művelet-számok bármelyikének határozatlanná válása kikényszeríti a művelet más rész-
vevőinek (de nem akármelyiknek) határozatlanná tételét („feloldását”). A művelet (amelyet a műveleti jel képvisel) maga is határozat-
lanná válhat. A művelet mervevségének feloldása világképalakító jelentőségű.

Természetes, hogy az építészeti gondolkodásban és gyakorlatban is megfigyelhető a határozatlansági jellegekhez kötődő vizuális mozzanatok.

Különösen izgalmas vállalkozás a lokalitáshiány, a kvantumfizika e legsíkamlósbab fogalma, építészeti vonatkozásainak megfigyelése.

A „szokványos” határozatlansági gond az, hogy ha egy részecske helyét figyeljük, minőségét nem tudjuk megragadni, minőségét elemezve helyét nem tudjuk rögzíteni egyértelműen, csupán határozatlansági jellemzőkkel. A lokalitáshiány sajátos problémamagja az, hogy távoli, tökéletesen összehangoltan működő részecskék között vagy fénysebességnél gyorsabban haló távkapcsolatot kellene feltételeznünk, vagy a részecskék önálló létezésének szokásos képzete helyett valami részecskék nélküli, folytonos világ-létezését kellene tudomásul vennünk. Az ún. megszámlálható végtelen és a folytonos-végtelen közötti átjárás régi dilemmájának fizikai megfogalmazását látjuk. Az a kérdés, hogy a valóság „igazából” milyen, leplezi azt a tényt, hogy értelmünk működése – a maga határozatlansági jellegével – maga konstruálja a folytonosság problémát.

Az az értelmi „alapállás”, amely a lokalitáshiányt mint a szellemi megváltódásra való készenlét létidimenzióját próbálja megközelíteni, az eredetét hajszoló, kreatív produkcióra esélyt adó szellemi készenlét képében – ha torzultan is – de jelen van korunkban. A határozatlansági jellegzetlenséget tisztelő értelemműködés számára az eredetiség, újdonság, régiség egészen periférikus téma. Nem véletlen, hogy a Védák korának szövegei a lokalitáshiányos jellegzetlenséget mint mindenhez-hasonló-szemmihez-nem-hasonlót fogalmazzák meg. A hasonlításra, az azonosságok, különbségek megfigyelésére alkalmas minőségek jelenlété kizárja a megrögzött szokásainktól, az azokra rakódott létevésektől megváltó nem-hasonlíthatók érvényesítését.

A lokalitáshiány, a hasonlíthatatlan a teremtő spontancitás forrásvédelme. Azé a spontancitás, amely felcélható pl. a dogmatikus tanoktól érintetlen népi építéskultúra töredékeiben, a pusztuló kultúra-génbankban. A spontán építés kultúrájának létezője, hogy ne védje, hanem „jókedvűből” legyen. De szétrombolása okán halaszthatatlanul gyógyítást kíván. Nem a spontán megnyilvánulások görresős örzésével, hanem az építők szellemi megváltásával, az esztétikai erőszak és a magamutató gazdaság, látszani akarás erőszakának távoltartásával.

Mainz, 1991. október 15.

Köszeghy Attila /1946/ építész, városrendező, a NOÉ Építész Műhely Kft ügyvezető igazgatója, önkormányzati képviselő

Debreceni utcaképek

GYARMATHY ISTVÁN

NAGYERDEI KÖRÚT 56, FAFARAGÓHÁZ

A Ház a Nagyerdő szélén áll. Az erdő tölgyfái – kőcsi utódai a hajdani faisteneknek – pusztulnak, erejük vesztett gigászokként. Autófolyam szorítja-fonja körbe az erdőt. Laokoön kigyójaként autó-és betonfolyam, és a hetvenes évek kockaházainak élettelen kristályrendje. 1989-ben kezdtek el építeni a Házat – a kristályrács kockák között kristályhiba támadt –, s mire fölépült, clótte sámanfa-világja, élettla // nőtt ki a földből.

Kopjafa, faragott bálványok vigyázzák a gyalogösvény Tejtű-ipszilonját, mely a ház tárt karjai közé kanyarog, ahol a nyitott ajtó fölött a mester attribútuma, s a felkötő-feltámadó Nap szerzteágazó sugarai fogadnak. Állésem a küszöböt. Felülről támadó fényben fürdik a központi tér – a ház főhajója, végében szentély, kétoldalt sekrestye, refektórium, dolgozóház: a középkor kolostorainak rendje.

Műhely és lakóház, egyben templom, szakrális tér? Miért is ne! Életünk, minden eszelekedetünk lehet szentségtelen – példa rá mai világunkban bőven akad – és megszentelt. Kiváltképp szentségtelt, mágikus tett teremteni, alkotni, alakítani, és azt a világ rendjének megfelelően, helyesen tenni. Sótartót faragni, mely több, mint sótartó, kancsót korongolni, mely több, mint víz- vagy bortároló edény, a kidőlt famatuzsálembe új életet lehelni, annak a szellem és a test erejével új formát adni, vagy éppen hajlékot emelni.

Hajlék, mely mint esigát a héja, elszigetel a világtól és ugyanakkor össze is köt vele, s mely hajlik: az élő természet nem ismer szögletes formát. Hajlék: főként hajló ék-ég-mennyezet: a mindenség kicsinyített mása. Az építész a szervesen nőtt ki az élővilág hajléképítő művészetéből, s ha a természetből veszi anyagát és mintáit, isteni titkokat idéző, teremtő szertartást, fehér mágiát művel. Napjaink fekké mágiájának alkotásai nyomasztóan vesznek körül, fojtogatnak minket: s a természetet. Az építészetnek van mit jóvátennie.

Elvenni a természettől és azt visszaadni. Hol? Példaul a ház tetején. A Ház tetején kert van. Tulajdonosa a fafaragó, bogárkertészek ivadéka.

Felmegyek a tetőre paradicsomot, répát, káposztát szedni, leülök egy farönkre, diófa hajlik fölém – törzsét a ház fala szeliden kikerüli –, felnyúlva szedegetem az érett diókat. Túl, a kerítésen kívül, ahol öröktől a százéves tulipánia vastag törzse áll, áramlik a Nagyerdei körút forgalma.

56-os szám: Nagy Imre fafaragó háza. Zajlik a csöndes forradalom: lelkekben, s itt-ott tárgyakban, hajlékokban testet öltve.

Gyarmathy István /1960/ történelem-biológia szakos tanár, a Hajdúsági Tájvédelmi körzet vezetője, önkormányzati képviselő

Rác Zoltán: Fafaragóház